

Irodalmi Szemle.

Magyarország három részre oszlásának története.

Irta: *Acsády Ignác*. Budapest, 1897. — 680 l.

A Szilágyi Sándor millenáris magyar történetének V. kötetében *Acsády Ignác* tollából Magyarország történetének egyik legérdekesebb részét kaptuk, mely az 1526—1608 évek eseményeit mondja el. *Acsády Ignác* régóta nagy buzgalommal foglalkozik a XVI. század gazdasági tanulmányával és monografiáiban annak a nemzetgazdaságtörténeti iránynak képviselője, mely Németországban a nagy történeti stílt már egészen elrontotta. Épen ezért érdeklődéssel fogadtuk legújabb munkáját, mert kitűzött célja eddigi munkakörétől elvezet. Nem lehet csupán tanulmánynak nézni ezt a kötetet. Egy hatalmas század összefüggő történetét összefoglalásnak kell tekintenünk ebben a mai darabos irodalmi munkálkodásban, midőn a legkisebb jelentőségű kérdésnek nem elégszünk meg okmánytári méltatásával, de azt a száraz monográfiában is kiöntjük. Ha azonban ezt a nagy monográfiát összefoglalásnak tekintjük, teljes joggal kereshetjük benne a nagy történelmi stílt és az igazi történelmi felfogást.

*Acsády Ignác*nak nincsen erős érzéke e követelmények iránt. Filozofiai készültség nélkül, az igazi történetbölcseleti kritika hijával fogott nagy vállalkozásához. Tulajdonképen azt sem tudjuk, hogy milyen történelmi fölfogásnak híve. A pozitivizmus irányában halad annyiban, hogy felette gondos anyaggyűjtésben fárad, de a szerzett adatokat nem csoportosítja akkora művészettel, hogy a sorok között irányát is megtaláljuk. Módszere az induktív módszer, de csak félig alkalmazva, mert egymás mellé állítja ugyan az anyaggyűjtés eredményeit, de nem von le belőlük jelentősebb következtetéseket.

Az igazi történetírás feltételeit pedig az összefoglaló nagy méretű munkáknál nem lehet mellőzni. A fényképet keret nélkül is feltehetjük a falra, de a festmény esztetikai hatása e nélkül csonkának érzik. A történetírónak tisztában kell lennie a történelem felfogásának valamely módjával; az anyag teljességével, a stílt és koncepció nélkül csak a monográfus boldogúlhat. A monográfia és művészi his-

toria között nagy a különbség. Az előbbi a történetírás *mesterségének*, az utóbbi a történetírás *művészetének* gyümölcse. A történetíró *mesterember* nem avatkozhatik a történetíró *művész* dolgába, és az utóbbinak sem kell feltétlenül az előbbi munkáját végezni.

Midőn ezeket a feltételeket nem tudjuk *Acsády* munkájában megtalálni, nem akarjuk ezzel az ő érdemeit kisebbiteni. A mit művének aktualitásához fűzünk, az nemcsak neki szól kizárólag. Az ő hibái egész történeti irodalmunk hibái, és viszont érdemeiben is sokan osztoznak vele. A mai történeti divat meddősege ellen szólunk, mely megfullad a saját zsírjában. Ilyen tetemek helyett élő dolgokat akarunk látni. Fáj nekük, hogy mai történetírásunk nem művészet többé, hanem adatgyűjtés s hogy még az összefoglaló munkák írói is szivesebben tetszelegnek maguknak az adatgyűjtő, mint a művész szerepében. A filozóf érzék történetírásunkból teljesen kiveszett s a mai történelmi módszer naturalizmusa a folyamatos történeti irályt is darabossá tette. A történelmi hangulat, a művészet ihlettsége, a gondolkodás reflexiói mintha meghaltak volna. Az események teljességének vágya kiölte a szép formákat, a politikai történelem nem a mélyreható politikai tanulságok indukciója, hanem a preliminárek, országgyűlési meghívók, követjelentések halmaza, mely alig egy hajszálnyira tér el a nyers anyag szárazságától. A közjogi, gazdasági, művészeti és költészeti intézmények rendszeres ismertetése helyett száraz törvény-cikkeket, kimerítő, de élettelen statisztikát, sorozatokat bibliográfiát kapunk.

Vissza kell térnünk az igazi művészet forrásaihoz. — Bizonyos, hogy a történelmi nézet napjainkban a részletező irányt túlsúlyra emelte, de a bőségben már elfáradtunk s ugyancsak ösztönszerűen érezzük a művészet magasabb formáinak szükségét. Nem jelenti ez a részletező munkák teljes leszerelését. A monográfikus tevékenységnek is meg van a maga létjoga, mert a nyers anyagot némi kezdetleges formába önti. A szobrász nem lehet el a márvány bányászója nélkül. Ámde faragatlan márványban nem lehet szobrot látnunk. A monográfikus adathalmaz nem igazi história. S az olyan nagy munkánál, mint a Szilágyi-féle millenáris történelem, számolni kell a történetírás művészetének magasabb természetével. Ez a művészet a történelmi gondolkodás mélységét, az előadói képesség adományát, a jellemzési erőt nem nélkülözheti s a kor képeinek kerek, összefűzött rajzában nyilatkozik, melynek mozdulatlan vonalaiból is életnek kell előszállni, a kor lelkének egész természetét ki kell belőle éreznünk.

S a XVI. század története a maga mozgalmas anyagi és szellemi életével a magassabb művészi formákat teljesen megérdemli. Hazánknak igazán nagy százada ez, melynek eszméiből ma is táplálkozunk. E század alatt több századot éltünk, azért nem csodálatos, ha újabb történeti munkálkodásunk több szállal nyúlik ide vissza. Ide-

jének pergése alatt a nagy eszmeáramlatok sodrába kerültünk, és mégis a nagy örvényeket szerencsésen kikerültük. Az eszmeáramlatok sokszor forgó szelet gyűjtöttek a fejünk felé s ha körforgásba is hoztak, a forgószél természete szerint előre is vittek.

E nagy század történetét a nemzeti királyság eszméje vezeti be, mely akkor a maga eszmei életének már csak utolsó tizedeit élte s tulajdonképen Mátyás alatt az idegen művelődés kábító légkörében virágzott el. — A Hunyadi-ház dinasztikus emelkedésével a nemzeti királyság ezzel az oligarchikus elemmel igazán kifejlesztette a rendiség szélső árnyalatait, midőn a főnemességet valóságos oligarchiává alakította, melybe erőteljes hűbéri elemek is beleolvadtak és ochtokráciává törpítette le a köznemességet. A nemzeti királyság eszméjét lassú elalvásakor eszközképen a kalvinizmus és az izlám követi s az egyik a predestináció, a másik a fatalizmus nagy elvével a pozitív vallásokra vonatkozó emberi ösztönt a legtökéletesebb formában mutatta be és alapelvöknek rokonsága miatt sem ütközött össze. — A nemzeti királyság eszméje ezután lassan elhalt s a Martinuzzi nagy egyesítési törekvésében már új eszmének adott helyet, az integritási aspirációnak. Az eszmének, mely életében a nagy természeti törvény három fázisát követi, a születést, kifejlést és elmúlást, hosszú időre van szüksége, hogy a maga útját befussa. Az integritási eszmét is az ország három részre oszlása mintha elfojtani látszott volna, ámde folytonos kifejlésében célját elérte s a Habsburgoknak új világtörténeti küldetést biztosított. E két eszme körül a vallási és társadalmi küzdelmek, a forradalmi törekvések annyi alakulása rakódott le, hogy ezeknek lélektanát csak a művész történetíró fejtheti ki igazán.

Mihelyt a monográfus szemével nézzük ezeket a nagy eseményeket és a monográfus kezével rajzoljuk meg képüket, a legnagyobb lenézésben részesítjük ezt a nagyszabású korszakot. Ez az eljárás hasonlít abhoz, mely az ötvös-művészet remekait a pénzverés céljaira olvasztja össze. — Az egyes eszmeáramlatokat, az egyes részleteket ki lehet dolgozni a monográfikus irány recitativ módszerével, de az egész korszak történetét nem lehet ilyen kicsinyke eszközzel megcsinálni.

Acsády művének legnagyobb hibája a történelmi felfogás híjában rejlik, jóllehet, mint monográfus dicséretet érdemel. Igazán eszünkbe jut a biblia humorja, midőn az öreg patriarcha azt mondja, hogy a kéz ugyan az Ezsau keze, de a hang, az a Jákóbé. Acsády művének alakja ugyan a művészet alakja, de a hang, az csak a monográfus — Jákob hangja. Az, a mit mint monográfus alkot, a monográfiák kisebb mértékével mérve sikerült. Adatgyűjtése bőséges, ámbár sok helyütt egyoldalú, mert az okiratokat a feldolgozások rovására jobban szereti. Sok újságot tartalmaz, bár forrás kritikája nem mindenütt kifogástalan, különösen a követjelentésekkel szemben. — Elismerést

érdemel azért is, hogy néhol a hazai eseményekkel párhuzamosan a külföldön történeteket is elmondja és így maga is jelzi annak szükségét, hogy a hazai történetet az egyetemes történelem keretébe kell illeszteni. Minden nemzetnek vannak különleges nemzeti ösztönei, de az általános nemzeti ösztönök kapcsolatot hoznak létre az eszmék segítségével a nemzeti és egyetemes cselekvés között.

Bennünket Acsády művéből különösen a nemzeti királyság eszméjének története érdekelt, vagyis az 1551. évig terjedő események. Ebben a részben Acsády bizony kevés szerencsével festi a kor hangulatát, Ferdinándot és János királyt nem rajzolja plasztikusan és az eseményeket is lexikálisan, külön, szétszórta és nem szerves összefüggésben adja. — Előbb elmondja az eseményeket szakadatlan sorrendben 1554-ig a kor erkölcsének rajza nélkül, a 147. oldaltól kezdve külön szétválasztott fejezetekben nyújtja a területi viszonyok, a két ország kormányzatának, a társadalmi szervezet, a vallásos élet és közműveltség leírását, és vissza-visszatér minden alkalommal a mohácsi vész s újból végig fut az egész korszak történetén. — Annak, a ki e munkát kútforrásul akarja felhasználni, bizonyára hasznára van az anyag ilyen lexikális szétszórása, ámde ez az előny a forma, a szerkezet ellen elkövetett vétkezést nem oldozza fel. — Pedig épen e függelékes részek vannak legjobban megírva, melyek megfelelő helyen alkalmazva, sokkal többet lendítenének a mű hatásán.

Acsády általában sokkal jobban ért az adatok felkereséséhez, mint elrendezésükhöz, tehát inkább gyűjtése érdemel figyelmet, mintsem szerkesztő és jellemző tevékenysége. — Adataiban is lehetne hibákat találni, de azt elnyomja bennünk az a kedvező hatás, a mit hazafias érzése támaszt. Nem egy helyütt melegszik fel a száraz adatok között is és enyhe ítéletei is optimisztikus és hazafias érzéséből fakadnak. E mellett a nagyon könnyed dolgokat is szereti és sokszor zsurnalisztikai könnyűséggel dolgozik, a mi elbeszélésébe kellemes változatoságot önt. Írói stylje ha nem is mutat különösebb bájokat, eléggé élvezhető, s különösen ott hat élénkebben, a hol maga is egyszerűsége törekszik. Legnagyobb érdeme azonban szigorú történeti objektivitása, a mit ugyan ítélőképességének csekélysége, a filozófiai felfogás hiánya s a pozitív adatösszerakosztatás is elősegít, a mely azonban ott is érvényesül, a hol mások a sulykot erősen elvetik. Különösen tapasztaljuk ezt a Martinuzziról szóló fejezetekben, melyek az egész kötetnek, a Rudolf és II. Mátyás koráról szóló fejezetei mellett a legsikerültebb részei.

Minden rokon és ellenszenv nélkül rajzolja meg Martinuzzi alakját, kit máskülönb is biztosabban emel ki az események áradatából, mint másokat. Kiemeli őt a dátumok közül, de nem emeli fölül az igazságon. Nem ír apológiát mellette, hanem egyszerűen elmondja ténykedéseit, mert ezeket csak akarva lehet félreérteni. Ez a csodá-

latos ember tisztán áll nála, nem többé az a megérthetetlen alak, a kit olyan igazságtalanul támadnak meg, mint *Kropf Lajos* tette, de a kinek a *Horváth Mihály* védőiratára sincsen már szüksége. Politikájának rugóit tisztán látjuk, nem szorúlunk többé becézgető elméletekre. Mi magunk is, kik Martinuzzi életének tanulmányával foglalkozunk, igazat adunk Acsády szigorúan objektív rajzának. Érdeme kétségbevonhatatlan, hogy ennek az államférfiúnak tiszta megértéséhez hozzájárult. Csak egyben nem jutott hozzá az igazsághoz. Azt hiszi, hogy jelentősége és egyénisége szerencsésebb körülmények között jobban érvényesült volna. A történelmet nem szabad így felfogni. — Minden reális államférfiu a maga korában van helyén s ki alkotásokat hoz létre, s ki által a történelmi végzet munkál, a kor hangulatának kifejezője. Martinuzzi a maga korában teljesen helyén volt és más korban nem is születhetett volna, mert a történelmi végzet nem hibázza el a maga embereit és a dátumokat.

S Martinuzzi a nagy századnak legnagyobb embere. Az államférfiui tulajdonságok oly káprázatos összességét egyesíti magában, mely a nehéz időben teljesen szükséges. Szónoki képessége, organizáló államférfiui fölfogás, diplomáciai furfang, hadvezéri tehetség, pénzügyi kapacitás és az új politikai gondolatok invenciója olvadnak benne össze. Ezen tulajdonságok bizonyítékait Acsády mind feltüntette, csak a végső következtésben nem ment el a befejezett ítéletig.

Ezek a gondolatok ébredtek bennünk Acsády munkájának olvasása közben. — A mit benne hibának találtunk, az nem annyira a bennelevő által, mint inkább a művéből hiányzó által nyilatkozik. Munkája az elsietség benyomását keltette fel bennünk. Nem teljesen leszűrődött történelem ez, s a magyar történetírás a XVI. századnak ezzel a történelmével nem fogja beérni.

Krenner Miklós.

A Blagay család oklevéltára.

(Bevezető tanulmánnyal. Szerkesztették: *Thallóczy Lajos* és *Barabás Samu*; kiadja a M. Tud. Akadémia. Ára 5 ft.)

Mióta a Blagay család oklevéltára megjelent, a legtekintélyesebb bírálók részéről nagy mértékben nyilvánult iránta az elismerés. Károlyi, Pór és Marczali bírálata után érdemlegesen aligha mondhat rá sok újat valaki, s éppen ezért — a bevezető tanulmány alapján — főként csak magával a Blagay családdal kívánunk foglalkozni.

A tanulmányt — mely csaknem kész családörténet — Thallóczy írta. Legelőbb a család eredetét, majd történeti szereplését tárgyalja; ezután okleveles függelék jön, melyet — egy igen jó térképpel — Hódinka helyrajzi adatai követnek. Erre újra Thallóczy czímertanulmánya következik 12 pecsét- és czímerképpel, utána van a tartalom és a 275

darab oklevél, Barabás Samu összeállításában. A maga nemében mindenik kiténő.

A család eredetét a hagyományok, s egy 1200-ból keltezett hamis, s egy más gyanús oklevél Rómában keresik és a hamis oklevél írója az Ursiniaktól akarja levezetni származását. De a biztos tényállás csak annyi, a mennyi IV. Béla 1241-ki okleveléből megállapítható, s ez abban áll, hogy Imre király Goriczai Istvánnak adta a vodicsai birtokokat, a miért a pusztító Michovoi Albert hatalmát megtörte. Ez az erőszakos főúr — a ki valószínűleg azonos merani Bertholddal — Krajna felől pusztított a szlaven határokon, míg Goriczai István a Blagayak legelső őse végképpen vissza nem kergette.

Tőle származik a Blagay nemzetség, mely e nevet a XIV. századtól fogva viseli.

Istvánnak két fia volt: Babonik és II. István, a tengeremelléki bán, kinek utódai játszották a család történetében a nagyobb szerepet. Ezek lassanként elnyomták a szegényebb rokonságot, s a Babonik fiai és unokái az ispánkodással érték be „mely a harmadik nemzedékben már címleg is alig válik be tisztességgnek“.

II. István öt fia IV. László király alatt szerepel, s ők is részesei a délvidek nagy átalakulásának. Most már törzsbirtokukról Vodicsaiak. Az 1276 és 77. években még Morosini Albert hívei; háborút viselnek Endre pártjával annak érdekében, s Joakim bán — a Gutkeled nemzetségből — ellenük harczolva vész el. Ennek halála után a lázadás még nagyobb arányú lesz, s most az általános dúlásban a Németújváriak kerekednek felül. Ők Endrét pártolják s a Gutkelekkel szövetségben élnek; de másfelől számolnak a helyzettel, s a hatalmas Vodicsai nemzetséggel megkötik a békét, a maguk részére azzal a jellemző kikötéssel, „hogy Joakim haláláért még királyi parancsra sem lépnek föl.“ A Vodicsaiak kevés időre a Gutkelekkel is megbékülnek, de a kemény feltételek és tekintélyes kezesek daczára a kölcsönös pusztítások csak tovább folynak, s ezek megszüntetésére László király békebiztosai sem jártak nagyobb eredményrel.

Kun László uralkodásának második felében Szlavóniában a Vodicsaiak vezérlő családdá emelkednek. Első sorban III. István lesz bán, s e tisztében könnyű szerrel és sűrűn szerezte meg a rokonság birtokait, 1283-ban a számban és erőben megfogyott alsó-jamniczai nemzetség ajánlja fel a védelemért vagyonának két-harmadát, s kevés-sel reá sorra megkapják Lipócz várát, a harapózi nemzetségi földet, a pelavai birtokot és Radocsát, melyekkel Vodicsa s a régi szlavoniai határterület között egész birtoklánczolat támad. A családi összeköttetés kezökre juttatja még a zemleniki zsupát, s ezzel hatalmuk alapja a magyar határ délkeleti sarkán is kész.

A birtok és hatalom uralomvágyat szült. A Subicsok, Frangepánok s Vodicsaiak külön-külön egy cél felé törnek: a báni méltóságot

akarják örökletessé tenni, saját családjukban. Szövetkeznek, békélnek, hűségét fogadnak egymásnak, de mindez csak napokig tart, mert a széthúzó érdekek hamar elválasztják őket.

A bánságra igyekezett III. István öcsese I. Radoszló is. Részt vett Martell Károly trónkövetelő mozgalmaiban (1292); de csakhamar Endréhez pártolt s vitézül megvédte ennek veszélyben forgó anyját. Ezért Endre Selyén várával jutalmazta meg, s többi várai birtokában is megerősíti. Azonban a hűség nem sokáig tartott. Radoszló újra Károlyhoz szegődött, s egy év múlva a királynő serege úzi ki őt az orbácsi várból.

III. István hű maradt Endréhez. A hálás király ezért Dresnek megyét adományozza neki, s így a családi birtok újra nőtt, bár ezalatt a testvérek ellenkező pártállása sok vizzályt okozott. Két év múlva aztán, — 1294 auguszt. 24-én — a testvérek fiaikkal együtt megjelentek Zágrábban a káptalan előtt, s ott kölcsönösen megígérték, hogy egymás javait nem pusztítják és háborúság esetén legalább semlegességre igyekeznek.

E békeség után nem sokat szerepelnek, s III. Endre királyt egyik sem élte túl.

A család harmadik ága Endre uralkodásának végső éveiben s az Anjou korban visz jelentékeny szerepet. Ezeket apjukról Babonikról Babonicsoknak nevezik. Őt fiú közül háromnak jut kiváló szerep: szte-nicsnyáki István bánnak, I. Jánosnak a királynő tárnok mesterének és II. Radoszlónak, kitől Blagay Duim származik.

István volt az irányadó a többire nézve. A báni méltóságig 1308-ig egyikök sem jutott, de Szlavóniában mindenben vezérszereplők voltak. Örökké a családi érdek vezeti őket. Szlavóniában Károlynak engedelmeskednek, de Krajinában a Habsburgok hívei. Károly király 1310-ben IV. Istvánt megteszi bánnak, s ekkor már Zágráb városát, a püspökséget és a káptalant jóformán a kezükben tartják; Medve várát pedig még 1308-ban kézre kerítették. Nekik már csak a király parancsolhat; de az is megválogatta, hogy mikor rendelkezék, ha szófogadást várt.

IV. István 1316-ban halt meg, s helyébe Károly az elhalt bán testvérét Jánost tette, ki saját érdemeivel is rászolgált a méltóságra, mert a Németújvári Henrik fiakat nagyrészen ő fékezte meg. Bánsága idején is kijut minden eseményből a maga része, s a legfontosabb tette Brebiri Subics Mladénnak a horvátok örökös bánjának megbuktatása. Babonics János 1322-ben megveri a nagyratörő Mladént; ez előbb menekül, aztán megadja magát s fogolynak kerül Magyarországra. Örökébe Babonics János jut. Ő az első, ki „szlavoniai úr létére a horvátoknak is bánja lett“. Azonban éppen azért a horvátok idegenkedtek tőle s ez okból Károly helyette Amadéfi Miklóst küldötte bánnak. A mellőzés elkeserítette őt s Miklóssal szembe szállott; de egy apró összecsapás után kibékült, s vele együtt vonult be a horvát földre.

Míg ő azután egyszerűen félrevonult és duzzogott, addig unoka-öcscsei a Németújváriakkal szövöttekve nyiltan pártot ütöttek. Ők huzták a rövidet, s legerősebb várukból Stenyicsákból Alsó-Monoszló cseréjével „kisajátították“ őket, azután pár évvel pedig János bán sajátjából is idegen kézre jut a nagy Zrinyi birtok, míg Medve várát már 1324-ben elvette tőlük a király.

Azonban a mit így veszítettek, azt II. Radoszló két derék fia Miklós és Duim hozták helyre, a kik megalapítják a tulajdonképeni „Blagay“ családot. II. Radoszló főbirtokáról, Blagajról nevezik így őket; Radoszlót még nem, de fiait már mindig. Miklós részt vett Károly havasalföldi hadjárataiban, s ott Bazarád ellen saját élete veszélyeztetésével védte a királyt és ennek szemeláttára őt oláhot vágott le, kik mind a királyra törtek. Hat sebet kapott s huszonöt vitéze hullott el a gyilkos harcban. Vitézségeért nagy volt jutalma is, mert azonfelül, hogy jószágaiban megerősítették, adományul kapta Osztrozsác várát, a doberniczai földet s az Unna mentén Krupa váráig több falvat, melyek addigi birtokai közelében feküdtek.

Duim is szerzett. Megvette hatvan márkáért Szanai Belos fiaitól a kamengradi uradalom egy részét, vodicsai nemes rokonai örökbe valották neki polnai birtokukat, majd a szitecsi birtokot s azután 1359-ben a brubnói és hlevkoczi földet szerezte meg a Rateticsektől.

Két fia, IV. Miklós és III. János, és ennek fia Péter jószántukból résztvettek Lajos király hadjárataiban. Ezért a király őket szabad ispánoknak, csak neki alárendelt hűbéreseknek jelenti ki. Birtokaikat folyton gyarapítják, tekintélyük nagy. A délvidék urai közül ők állanak legközelebb az udvarhoz és a király személyéhez.

Lajos halála után ismét zavarok jöttek. E nehéz évek alatt a Blagayak Mária és Zsigmond hívei maradtak, minek oka az lehetett, hogy egyfelől rokonai voltak a Garáknak, másfelől Blagay István kanonok nem lehetett barátságban Horváthy Pál zágrábi püspökkel, a ki Mária egyik legnagyobb ellensége volt. A viszály idején ők sem maradtak el a többitől. Pusztítottak, pereltek, s a hol csak lehetett növelték birtokaikat. Miklós, az István testvére részt vett Zsigmond hadjárataiban, s annak daczára, hogy osztrozsáczi és krupai váraikat az országos védelem czéljából kisebb fontosságú birtokokkal cserélték ki: kelletlenül belényugodtak a cserébe, s hűségesek maradtak Zsigmondhoz.

IV. Miklós fia László a család legkitűnőbb alakja.

Vitéz, lovagias és hű. Élete mozgalmas, sikerei nagyok. Harczol Hervójával, győzedelmeskedik a velencei hadakon, s innen visszatérve Marczali Miklós erdélyi vajdával az istriai erősségek ostromára indul, majd Mota várának védelmét bizzák rá. Ez alól is megszalasztja az ostromló olasz hadakat, de a koczka csakhamar fordul. A futó olaszok visszatérnek, a zsákmányolókat megverik, Marczali elesik s Blagay

László a várba szorúl. 1412 augusztusában kirohan. Küzd, megsebesül és fogságba jut, a hol 1413 februárjáig ül, míg hatezer arany forinton megválthatja magát. Hervója ekkorra már a törökkel fogott volt kezét, s hűtlenségét Zsigmond szigorúan megtorolta. Elvette hercegségét és szétosztotta birtokait, melyekből nagy darab jutott a Blagayaknak is. Ezt azonban Hervója sem nézte csendesen, s 1415-ben a Blagay jószágokon sokfelé érezhették bosszúját.

De a míg ez történt, addig László Konstanczban volt, mint Zsigmond testőr vitéze. Kevés idő múlva haza kerül, azonban 1421-ben már ismét cseh földön hadakozik, s Ostrovo váránál párbajt vív a cseh vezérrel. Neki balszemét ütötte ki a cseh, ő azt mellén dőfte át lándzsájával, s hadai nyertek. Zsigmondot továbbra is híven követte. Együtt járt vele Regensburgban, aztán Radul vajda ellen az 1426-iki téli hadjáratban, s 1432-ben őt küldik a salzburgi érseki jószágok megvédésére Wolfsauer Zsigmond ellen. Hűsége és jól végzett dolgai nem maradtak jutalmazás nélkül; így most is a királynő és a magyar urak s tanácsosok kérésére a király Osztrozsác várát visszaadta családjának. De az átadás ügye hosszúra nyúlt s ezt megunva 1440-ben Blagay Antal, fiaival együtt a várat ostrommal szerezte meg.

Ez a Blagay I. Antal IV. Jánossal együtt testvére volt Lászlónak. Mindketten jó vitézek voltak, s míg bátyjok Zsigmonddal táborozott, addig ők otthon maradtak. János évi 500 arany forint zsoldért Kozaracz és Orbász várait védelmezte, s e két erősséget a király 1435-ben Jánosnak 1000 frtnyi követelés fejében zálogba vetette és később azt is megengedte, hogy Blagay Babonik özvegyétől a bucevicsei várat megvegye.

Eddig tart a család országos szerepe. Lászlónak nem maradt fia, a más két testvér utódai pedig csak kisebb jelentőségű dolgokban forognak, s a Frangepánok és Zrinyiek mögé kerülnek. Birtokaik közé beékelik magokat a Czilleiek és Mátyás még a végvárakat sem bizza már őrizetökre. Mikor aztán ugyanő 1481-ben Zágrábba megy a délvidéki országrész állapotainak rendezésére, Országh Mihály nádor és Báthory István országbíró igazolt vádak alapján 32 nemesít ítélnék fej- és jószágvesztésre. Az elítéltek közt ott az egész Blagay család. A király megkegyelmezett ugyan nekik, de szigorúságát és ellenszenvét éreztette velök. Perelik, zaklatják őket, s így nem csoda, ha titokban elégedetlenek.

Alig halt meg Mátyás, a Blagayak Miksa pártjához csatlakoznak, s két év telt el apró tusák között, míg Ulászlót mindenütt elismerték. De az elismerés nem sokat változtatott sanyarú helyzetükön, s a melyik család békességet akart, az engedett az előnyomuló törököknek. A Blagayak is ezek közé tartoznak. Szabad átvonulást hagyának, hűséget esküsznek és adót fizetnek. Ez így ment az egész délvidéken s a lakosság csak akkor látott komolyabb védelemhez, midőn

Korvin János lett örökös bánná, csakhogy ő Budáról nem kapott kellő segílyt.

Míg a határon Korvin bánsága alatt a végek őrsége mindenütt harczott: azalatt (1503.) Blagay Gergelyt és Antalt, a VIII. István fiait, hamis oklevelek készítése miatt megfosztják jószágaiktól s évek telnek el addig, míg ismét kegybe juthatnak; de ekkor újra a török dülja fel birtokaikat, köztük Blagajt is. Beriszló Péter bán, a „kardos pap“, Dubicza közelében mogtorolta ugyan (1513 aug. 16.) a dülásokat, s Boszniát is végig pusztította, de őt elkeserítette a zágrábi püspökségnél történt mellőzése s az udvar nem segíthetett. Sok ember kedvét elvette az igazságtalanság, másokét a tehetetlenség; pénz nem volt, a családok viszálykodtak s a ki magát és hazáját megakartta tartani, az vagy a törökhöz, vagy a némethez vagy mind a kettőhöz húzott.

Nándor-Fejérvár 1521-ben elesett, s azelőtt egy évvel meghalt a vitéz Beriszló Péter. Most leginkább a német birodalomtól várták a segílyt. Ferdinánd a Lajos király megegyezésével csakugyan saját határain túl is küldött csapatokat s néhány urat -- a saját érdekében -- zsoldjába fogadott.

Ebből keletkezett nálunk az az általános nézet, hogy II. Lajos király megkérte Ferdinándot néhány átadott várának a saját zsoldosaival való megvédésére. „Ez az átadás nem történt meg II. Lajos idejében, csak annyi igaz belőle, hogy a magyar király megengedte magyar területen német csapatoknak a hadműveleteket s elnézte, hogy alattvalói zsoldot fogadjanak el tőle, nemcsak horvátok, hanem magyarok is, mint Erdődy Péter. Ezen az alapon a horvát urak, sőt szlavon magyarok is Ferdinándot tekinték uroknak, s Ferdinánd Fransepánék biztosítására kérte fel Lajos királyt, hogy engedje át neki Horvátországot.“ Ezt azonban a magyar tanácsosok megakadályozták, ezzel is bizonyítva azt, hogy ezen vidékre nézve sem ismerték el a Habsburgok felsőségét.

Mindemellett a mohácsi ütközet után a horvátok — hosszabb tanácskozás után — Ferdinándnak „a magyar koronához való elegendő és igaz jogát“ elismerték, s czettini gyűlésükön alapján véve csak azt a két feltételt szabták elébe, hogy tartozik őket megvédelmezni és köteles megtartani régi szokásaikban. Ezek után elismerték és megválasztották.

A határozatok meghozatalánál fő része volt a jelenvoltak közül Blagay Istvánnak.

Ferdinánd legelőbb a bánokat nevezte ki, s ezzel is a régi magyar birodalom jogfolytonosságát fejezte ki. A védelemre nézve nem sokat tehetett és „tény, hogy mindig akkor adja a legerélyesebb parancsokat, mikor Krajnát félti.“ De e mellett a bánokat biztatta, ezek meg a rendeket hitgették, míg végül egyiköknek sem hittek.

Blagay István ez időben befolyásos ember. Ferdinánd híve volt s a zavarosban ő is halászott. 1531-ben a szremkőczyi és a zsirováczyi nemesekek erővel jobbbágyokká teszi, s ugyanakkor önkényes vámszedéssel is vádolják; de a büntetéstől megmenekült.

Különben Blagay István vitézül harczolt. Előbb Osztrozsácz várát védte meg, aztán Dubicza környékén küzdött s 1543-ban Frangepán Györggyel Ottocsácz mellett verte meg a törököt.

Mindezek a diadalok azonban nem biztosították őket a további támadásoktól, s Blagay csendesebb jószágok után látott. 1546-ban jó alkalom kínálkozott. Ungnád Jánossal alkudozni kezdett s Ferdinánd hamar beleegyezett abba, hogy a gottschei és fridrichsteini birtokok ugyanúgy száljanak Blagay Istvánra, a mint azokat Ungnád János bírta. A vásár létre jött, de Blagay nem érte meg az átvételt s a törvényes bevezetést, mert 1549 előtt meghalt.

Fia, Ferencz Nádasdy Tamás bán családjában nőtt fel, ki a Blagayaknak hatalmas pártfogója lett. Miután az 1557. évi háboruk alatt a délvidéki Blagay birtokok teljesen elpusztultak, a szükség a krajnai jószágokra útalta és oda költözött. Oda házasodik a Lamberg családba s ettől fogva Krajnában van otthon. Ott lakik családja, s később utódai; a veissensteini vár lesz a törzsbirtok, és oda temetik a család utolsó tagját Blagay Lajost is, a ki 1897. február 26-án halt meg.

Vele kihalt a nevezetes család.

K. L.

— „Az egyházi szláv nyelv hazája és a magyar honfoglalás“ cz. a. nagybecsű felolvasást tartott *Volf György* a m. é. nov. 3. és 23-án a M. T. Akadémia I. osztályában, mely azóta a Nyelvtud. Közl. XXVII. sz. és külön is megjelent. 11. fejezetben foglalkozik az ó szláv nyelv eredetének sokat vitatott és még eldöntetlen kérdése múltjával és magyar vonatkozásával, mert tudvalevő, hogy a magyar nyelvbe számos ó-szláv elem olvadt belé; majd a macedon eredet fölélesztésével; Cyrill és Method a szláv apostolok nyelvével; a macedon nyelvjárások tanúságával; a pannon eredet kérdésével; régi szláv jövevényszavaink ó-szlovén sajtáságaival; a pannonföldi szláv helynevek tanúságaival; a marahán vidék (az északnyugati magyar megyék) szláv helynevei tanúságával és az ezekből levonható következtetésekkel; végül a pannon és marahán szláv nyelv egységével és ó-szlovén voltával. Végeredményében meggyőző bizonyítékokkal arra a következtetésre jut, hogy az ó-szlovén nyelv Pannoniában és a mai északkeleti Magyarországon a honfoglalás korabeli szláv nép élő nyelve volt, hiszen a szláv liturgia épen a pannon és marahán nép földjén és egyenesen a nép számára jött létre. E nép nyelve, a hogy a magyar nyelv átvételeiben tükröződik és a szláv liturgia nyelve, a hogy a legrégibb ó-szlovén emlékekben fennmaradt, meglepően egyezik. A dunántúli

szláv helynevek vizsgálatából megállapította, hogy nem a magyar következett ott a vend után, hanem megfordítva, hogy a magyar nyelvben megőrzött pannon helynevek bizonyossága szerint a IX. sz. pannon szláv nép az ó-szlóven nyelvet beszélte, nem a mai vendet. A Morva-Duna-Garam közti területen pedig (a Szvatopluk egykori birodalmában) a helynevekben három nyelvréteget talál: legalúl egy szláv (a marahán) nyelvréget, erre következik egy magyar, legfőlüll mint legfiatalabb következik ismét egy szlávvréteg, a mai tót, a mely a magyarnál későbbi bevándorló s nem az ó-szlóven nyelvet beszélő marahán szlávok ivadéka, hanem cseh-morva fajú és nyelvjárású. Az ó-szlóven nyelv bölcsője tehát Pannoniában és Nagymorvaországban ringott s az ezt beszélő pannon és marahán szlávok nyelvükkel együtt beolvadtak a honfoglaló magyarságba és a másféle szlávok később költöztek be a régebben általuk lakott vidékekre. Mindkettő kétségkivül jótékonyan hatott a magyar művelődésre. Nincs tehát Magyarországon ma oly nemzetiség, mely a magyarnál előbb költözött volna e földre. A vendekről és tótokról állott fenn eddig az a hiedelem: Volf György nagybecsű munkája érdeme, hogy kimutatta, hogy ezek is a magyar honfoglalás után költöztek Magyarországra. Így az összes ma itt élő nemzetiségek közt Magyarországnak legrégibb lakója maga a magyar.

Az Orkhon-vidéki kök-török felíratok-ról, *Thomsen* Vilmos a koppenhágai egyetemen az összehasonlító nyelvészet tanára nagybesű munkát adott ki a mult évben a helsingforsi „Finn-ugor Társaság Emlékei“-ben (*Mémoires de la Société Finno-ougrienne V. k.*) „Inscriptions de l'Orkhon, déchiffrées par Vilh. Thomsen“ (Helsingfors, 1896) cz. a., melyről *Kuun Géza jr.* nagyérdekű ismertetést írt a „Westöstliche Rundschau“ 3. kötetében, 1897. évf. „Kritische Beiträge zur ural-altaischen Philologie“ cz. alatt. Bevezetésében méltatja ez úttörő munka nagy jelentőségét a tudományos irodalomban. 170 év óta tudtak azokról a délszibériai felíratokról, melyek a Jenissei folyó közelében találtattak. A finn régészeti társaság adta ki ezeket 1889-ben, alkalmat adván ezáltal a tudományos világnak az azzal való foglalkozásra. Még nevezetesebb lelet volt ama felíratok fölfedezése, melyek északi Mongolországban az Orkhon folyó két partján az ósrégi Karakorom és Kara-Balgassun városok romjai közelében találtattak. Ezen emlékek szoros rokonságban állanak a Jenissei vidékivel, a betűk kevés kivétellel ugyanazok, a nyelv is ugyanaz, a *tu-kiu* nép vagyis *kök-török*-ök nyelve, keletkezésük kora is ugyanaz, az orkhoniak mintegy 50 évvel fiatalabbak, mint a jenisseiek (a Krisztus utáni VIII-ik századból). Az orkhoni felíratokat 1892-ben adta ki a finn-ugor társaság. *Thomsen* az eddig ismeretes felíratokat a leggondosabban összehasonlította és beható tanulmány tárgyává tette s megállapította belőlük az altaji-török (kök-török) nyelv 38 betűjét, melyek többnyire egyenes vonalúak, mint a hun-szkytha vagy székely betűk. Hogy a kettő között

van-e és mennyi összefüggés? az még nincs eldöntve. Király Pál megpróbálta egyeztetni, Thomsen ezzel nem ért egyet, bár némi hasonlóságot a kettő között ő is elismer. Mindkét írásban tulnyomóak az egyenes vonások, sőt egyező jelentésű betűalakok is vannak, így pl. az *n* betű jele.

Thomsen nagy munkája „Az orkhoni felíratok“ 224 l. terjedelmű, tartalma: az abc. magyarázata, a szöveg leolvasása módja, a két emlékek szövegének közlése és fordítása, jegyzetek, kök-török szótár és nyelvtan és egy függelékben az emlékeken levő khinai felíratok fordítása. Mindmegannyi megbecsülhetetlen értékű az ural-altaji nyelvészetre nézve. A *tu-kiu* nép történetét leginkább khinai forrásokból ismerjük, főképp ama két századból (VII—VIII. sz. Kr. u.), melyben e két szomszéd nép egymással érintkezett. A két orkhoni felírat éppen ezen időből való s egymástól mindössze egy km. távolságra vannak a régi fővárosok helye közelében. Mindkettőn khinai felírat is van, egyik 732, másik 735 kelettel Kr. u. Az első emléket a 731-ben meghalt hódító *Kül-tigin* emlékére állíttatta a khinai császár, a másikat ennek bátyja *Pi-kiu-kho-han* (törökül *Bilgä khagán*, a „böles kán“) emlékére, a ki egy khinai hercegnőnek volt jegyese, midőn 732. megmérgeztetett. A *tu-kiu* nép nemsokára (745.) legyőzetett az újgur törökök (a hunok utódai) által, a kikbe beleolvadtak. Az orkhoni felíratok tudományos jelentősége igen nagy, mert sok történeti, néprajzi és földrajzi megjegyzést tartalmaz s főképp nyelvészetiileg, mint legelső emléke a török nyelvnek, abból az időből, midőn ez az izlámtól még érintetlen volt. Minket az írás a hun-székely írással való hasonlatosság okáért szintén közelről érdekel. Kuun Géza gr. ismertetése (mely különnyomatban is megjelent) más ősmagyar analógiákra is rámutat a szöveg egy-egy nevével. Ismertetése nagyon szépen méltatja Thomsen nagybecsű munkáját s felhívja arra minden török nyelvészettel foglalkozó figyelmét.

— **Pawinski Adolf** az 1896 folyamán elhunyt kitűnő lengyel történetírónak, a varsói orsz. levéltár igazgatójának életrajzát és történetírói munkássága méltatását kegyelettel örökítette meg honfitársa és történetíró kollégája *Zakrzewski Vincze*, a krakkai egyetemen a hazai történelem tanára, a M. Tud. Akadémia kültagja, egy önálló kötetben, melynek címe *Adolf Pawinski 1840—1896 zarys dziejów zywota i pracy* (Petersburg 1897, 115 l.) A férfikora javában elhunyt kitűnő történetíró munkássága minket is közelről érdekel, mert életrője *Zakrzewski* mellett ő volt *Báthory István* királynak (kit ő „a lengyel királyok egyik legnagyobbjának“ nevezett) és korának legalaposabb ismerője és emlékének leglelkesebb hirdetője s nekünk egyik legjobb külföldi barátunk. Járt Magyarországon is 1876-ban az archeologiai congressuson, melyről 5 levelet írt a *Tygodnik Illustrowany* 1876. 44—51. számában „*Ze stolicy Wegier*“ (Magyarország fővárosából). *Báthory*

Istvánról szóló művei: 1. „Stefan Batory pod Gdanskim“ (Báthory István Danczka alatt) történeti rajz, levelek, okiratok, útasítások 1576—77-ből. Megjelent 1877. a „Zródla Dziejowe“ III. kötetében LXXII. és 300 l. 2. „Synod Piotrkowski“ (A péterkowi gyűlés 1577-ben) Báthory István uralmának kezdete Lengyelországban 1575—77. Megj. 1877. a „Zródla Dziejowe“ IV. k. XXXVII. és 292 l. 3. „Skarbowosc w Polsce i jej dzieje za Stefana Batorego“ (Lengyelország pénzügyi története Báthory István idejében). Megj. 1881-ben a „Zródla Dziejowe“ VIII. k. XV., IX. és 470 l. 4. „Ksiegi podskarbinskie za Stefana Batorego 1576—1586.“ (Báthory István kincstári könyvei). Megjelent 1881. a „Zródla Dziejowe“ IX. k. XI., 221 és 314 l. 5. „Stefan Batory jako myśliwiec“ (Báthory István mint vadász). Megjelent a „Klosy“ (Kalászkok) 1882. évf. 863—70. sz. 6. „Akta metryki koronnej co wazniejsze z czazow Stefana Batorego 1576—86. (Az országos levéltár okiratai Báthory István idejéből). Megj. 1882-ben a „Zródla Dziejowe“ XI. k. III. 56, 318 és VI. l. 7. Zgon krola (Báthory István halála) 300-ik évfordulójára a Tygodnik Illustr. 1886. 206 számában. 8. Ide sorozandó „Bornemissa János“ Báthory hadvezérééről írt cikke a W. Encyklop. Illustr. 67. füzetében (IX. 276 l.) 9-ik magyar vonatkozású műve: Vita Sanctae Kingae et Salomeae (szent Kunegunda IV. Béla királyunk leánya és Salomea élete kiadása) a Monumenta Poloniae Historica IV. k. 662 l. Összes műveit Zakrzewski 145 szám alatt sorolja elő. A Báthory Istvánra és a magyar történetre vonatkozókat minden tud. közkönyvtárnak meg kell szerezni, a mig kaphatók. Pawinski emléke kegyeletet érdemel a mi részünkről is.

„**A Millennium lefolyásának története** s a millennaris emlékalotások“ cz. a *Köváry László* megírta az ezredéves ünnepek történetét (Bpest, 1897. 8-adr. 320 l.) Valóban történetíró tollára való szép napok voltak, méltó, hogy emléke ne csak a kárász életű napilapok hasábjain legyen eltemetve, hanem mint *kortörténeti rajz* rendszeres feldolgozásban is átadassék az utókornak. Köváry gondosan gyűjtötte össze az adatokat és lelkesedéssel írta meg ez emlékművet. Magas felfogását mutatják előszava eme szép sorai: „A történetírás annyi gyászkeretű lapunk után egy fényes lapra nyit, a hála, a hódolat, a remény annyi emléksorával beírva, mintha nem is volna a mi történetünk folytatása.“ Mily találó jellemzése a szép fellángolásnak. Munkája 11 fejezetbe csoportosítva, tömör és hű képet ad az egész ország ünnepléséről, az előkészületektől kezdve a kiállítás berekesztéséig. A második fejezetben remek történeti rajzok olvashatók Árpád, Szent-István, Szent-László, az utolsó Árpádok, a Hunyadiak emlékezete, Verbóczy és Mohács, a török világ, a kurucz világ, újjá születésünk 48 után s a megifjodott Magyarország történetéről. Az országos és vidéki ünnepélyek leírása rajzában is mindig átszillan a történetíró szelleme, ítélete és meleg szíve. Csak egy hiányát ismerjük, hogy midőn kevésbbé jelentékeny alkalmi

ünneplésről is megemlékezik, a két egyetem és a kolozsvári tud. és irodalmi társaságok ünnepéről megfeledezett, mert szándékosnak e melőzést nem tarthatjuk. A budapesti tud. egyetem ifjúsága ünneplése leírása mellett a kolozsvári is megérdemelt volna kolozsvári írótól néhány sort. Hasonló munka igaz, hogy teljes soha sem lehet. Kóváry Millenium történetét a magas nézőpont és eszményi felfogás emeli a hasonló művek fölé és teszi kedves és tanulságos olvasmánynyá. Ára 2 frt. Kapható szerzőnél. Melegan ajánlhatjuk mindenkinek.

Az Erdélyi Országgyűlési Emlékek XX. kötete jelent meg legújabbán *Szilágyi Sándor* szerkesztésében, az akadémia Történelmi Bizottsága kiadásában. Ez a kötet az erdélyi fejedelemség utolsó és a Leopold-féle hitlevél keletkezése éveit (1688—1691-ig) világítja meg a legfontosabb állami okmányokkal és a szerkesztő történelmi bevezetésével. Ez az alapvető, nagybecsű forrásmunka tehát immár teljes az erdélyi fejedelemség másfélszáz esztendejéről, de azt hisszük és óhajtjuk, hogy az Akadémia és a nagyérdemű szerkesztő tovább fogják kiadni és szerkeszteni a gubernium korától is, melynek történelmi forrásai különben is oly gyérek, hogy e miatt e korszak (a múlt század és a jelen első fele) igazi történetét eddigelé megírni sem lehetett.

„Magyarország Ezredik Éve. 1896. Az ezredik évi ünnepségek története“ cz. a. *Szmollény Nándor* tanár és *Liptai Károly* hirlapíró Szegeden maradandó becsű szép munka szerkesztését és kiadását kezdték meg. A munka czélja összeállítani az ezredévi ünnepelés történetét, actáit és a millenniumi alkalmi beszédeket. A három kötetre tervezett nagy mű első kötete már megjelent a könyvpiaczon. Tartalma: Előszó (Szádeczky Lajosnak, a kolozsvári egyetemi millenniumi ünnepélyén elmondott beszéde, hazánk ezeréves történetének áttekintő méltatása.) Azután a Bevezetésben a millennium előkészítése van elmondva az erre vonatkozó okmányokkal. Következnek: a király, királyné és a királyi hercegek az ezredik évi ünnepségeken. A magyar nemzet ünnepe. Az egyházak ünneplése. Ebben a fejezetben találjuk meg Vaszary hercegprimás magas szárnyalású pásztorlevelét is. A nagy mű többi kötete ez év őszén jelenik meg és a törvényhatóságok ünnepének és az összes elmondott ünnepi beszédeknek közlésén kívül tartalmazni fogják az ipar, kereskedelem, irodalom, művészet, iskolák, egyetek és társulatok millenáris ünnepeit. A mű Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszternek van ajánlva. A kitűnő munka Szegeden, Endrényi Imre műintézetéből került ki és ugyanott kötetenkint 5 frtért megrendelhető. A teljes mű, mely 3 kötetből fog állani, előfizetési ára 12 frt.